

MOTYWY SAKRALNE W POEZJI «GRUPY NOWOJORSKIEJ» JAKO WAŻNY ELEMENT TWÓRCZOŚCI ORAZ OGNIWO ŁĄCZĄCE UKRAIŃSKĄ TRADYCJĘ LITERACKĄ

Tadeusz Karabowicz

Dr, Adiunkt,
Zakład Filologii Ukraińskiej,
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (POLSKA),
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4a, 20-031 Lublin,
e-mail: t.karabowicz@gmail.com

UDC: 821.161.2-1.09

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule poddano analizie sakralne motywy w twórczości poetów «Grupy Nowojorskiej», jako istotny element twórczej obecności oraz charakterystyczny dla grupy dyskurs literacki. Sakralne motywy będące ważnym zjawiskiem twórczym, są rozpatrywane w kontekście tradycji literackiej oraz ochrony dziedzictwa literackiego emigracji. Motywy sakralne były aktualne dla «Grupy Nowojorskiej» zwłaszcza w latach 60. XX wieku, gdy wydawała ona rocznik «Nowe Poezje» (1959-1971). Wówczas, by zachować swoją ukraińską tożsamość, grupa identyfikowała się z całą emigracją. Stąd starała się nadawać własnej twórczości indywidualnych cech, także poprzez wyrażanie teologicznej spuścizny, którą emigranci – późniejsza «Grupa Nowojorska» (od 1959 roku) przywiozła ze sobą do Nowego Jorku po II wojnie światowej.

Słowa kluczowe: Nowojorska Grupa, motywy sakralne, poezja, kultura, emigracja.

ABSTRACT

Tadeusz Karabowicz. Religious motifs in the poetry of the «New York Group», as an important element of creativity and connection to Ukrainian literary tradition.

Aim. This article presents a literary analysis of sacred motifs in the works of the poets who represent the «New York Group». They are an important element of this creative group paradigm and inherent literary discourse. The purpose of this article is to identify the sacred motifs in the works of these «New York Group» poets and to explore and research the underlying factors of their writings. *Methods.* Methodology for this study is the use of a systematic approach utilizing literary and historical methods. It is based on these two approaches: both literary and historical, in order to be able to explore the sacred motifs in the works of the poets of the «New York Group». The basic source of creativity, which belongs to the category of sacredness as: God, truth, judgment fate (destiny) and prayer. Methods to analyze and study these sacred grounds have been used, and separate them from the work of the «New York Group» - as an important literary discourse. *Results.* The article discusses different approaches to the definition of «sacred motives». It focuses on literary traditions in preserving sacred values of Ukrainian poetry undergone in emigration. A detailed analysis of the relationships between the members of the «New York Group» is presented. Different forms of sacred expressive motives, particularly through direct and descriptive nomination, by citing the poets and their poetry include the individual features of their work in the context of the chosen topic. *Academic Novelty.* The article is conducive to literary analysis of sacred motifs in the works of poets of the «New York Group» as an important part of the creative group paradigm and inherent literary discourse. Religious motives in the works of poets of the «New York Group» remains to be one of the least studied topics, particularly in Ukrainian literary

criticism. The article aims to provide a basis for systematic research issues sacred motives in the works of poets of the «New York Group». *The practical significance.* This article may be used to further improve knowledge about sacred motifs in the works of the poets of the «New York Group» Academic research and the findings can be used for writing term papers and dissertations.

Key words: «New York Group», Sacred Motifs, poetry, culture, emigre and emigration.

РЕФЕРАТ

Тадей Карабович. Сакральні мотиви у поезії Нью-йоркської групи як важливий елемент творчості та зв'язку з українською літературною традицією.

Мета. У статті здійснено літературознавчий аналіз сакральних мотивів у творчості поетів Нью-Йоркської групи, як важливого елементу творчої парадигми та притаманного групі літературного дискурсу. Метою цієї статті є виявити сакральні мотиви у творчості поетів Нью-Йоркської групи та дослідити специфіку їх функціонування. **Дослідницька методика.** Для дослідження використаний системний підхід із застосуванням літературознавчого та історичного методів. На основі обох підходів: літературознавчого та історичного вдалося вивчити сакральні мотиви у творчості поетів Нью-Йоркської групи. Досліджено основні джерела творчості, що відносяться до таких категорій сакральності як: Бог, істина, присуд долі (фатум) чи молитва. Використані методи дослідження дали змогу проаналізувати сакральні мотиви та виокремити їх з творчості Нью-Йоркської групи – як важливий літературний дискурс. **Результати.** У статті розглянуто різні підходи до визначення поняття «сакральні мотиви». Увагу зосереджено на літературній традиції та на збереженні сакральних цінностей української поезії в умовах еміграції. Представлено детальний аналіз взаємозв'язків між членами Нью-Йоркської групи. Досліджено різні форми вираження сакральних мотивів, зокрема через пряму та описову номінацію, цитуючи поезію окремих поетів та прикликуючи індивідуальні риси їх творчості у контексті обраної теми. **Наукова новизна.** У статті надається літературознавчий аналіз сакральних мотивів у творчості поетів Нью-Йоркської групи – як важливого елементу творчої парадигми та притаманного групі літературного дискурсу. Сакральні мотиви у творчості поетів Нью-Йоркської групи залишаються однією із найменш досліджених тем, зокрема в українському літературознавстві. Стаття спрямована на створення основ для системного дослідження проблематики сакральних мотивів у творчості поетів Нью-Йоркської групи. **Практичне значення.** Дана стаття може бути використана для подальшого поглиблення знань про сакральні мотиви у творчості поетів Нью-Йоркської групи. Наукові результати дослідження можуть використовуватися для написання курсових та дипломних робіт.

Ключові слова: Нью-Йоркська група, сакральні мотиви, поезія, культура, еміграція.

Motywy sakralne w twórczości «Grupy Nowojorskiej» nie były obiektem badań literaturoznawców ukraińskich oraz badaczy literatury ukraińskiej poza Ukrainą. Temat ten, ponieważ niszowy dla dyskursu literackiego nowojorczyków pozostawał na marginesie badawczym. Poza tym był tematem nowym i podejmowanie go, wiązało się pewnym przeświadczeniem uzupełniania luki badawczej. Był także spowodowany nieobecnością twórczości «Grupy Nowojorskiej» w świadomości czytelniczej na Ukrainie przed 1991 rokiem. Po odzyskaniu przez Ukrainę niepodległości państwowej, literaturoznawstwo ukraińskie zajęte było systematyzacją krajowych zabronionych w okresie radzieckim obszarów literatury, stąd twórczość grupy pozostawała tematem nie opracowanym.

O twórczości «Grupy Nowojorskiej» pisali głównie jej przedstawiciele emigracyjni: Iwan Fizer, Marija Rewakowycz, Bohdan Bojczuk [4; 8; 9; 10; 2]. Po 2000 roku lukę badawczą na Ukrainie wypełniły naukowe eseje literaturoznawcze Mychajłyny Kociubyńskiej [6] oraz prace naukowe Oleksandra Astafjewa [1], nadając literaturoznawstwu ukraińskiemu nowego spojrzenia na fenomen «Grupy Nowojorskiej». Pojawiły się również artykuły i prace naukowe poświęcone twórczości Jurija Tarnawskiego, Emmy Andijewskiej i Romana Babowala oraz Wiry Wowk.

Zadaniem niniejszego artykułu jest zastanowienie się nad fenomenem tematycznym «Grupy Nowojorskiej», czyli nad podejmowanymi przez nią motywami sakralnymi. Są to: obecność Boga jako absolutu transcendentnego, prawda jako fundament wolności człowieka, fatum (podporządkowanie się wyrokowi przeznaczenia) oraz modlitwa. Motywy te są obecne zwłaszcza w twórczości grupy w latach sześćdziesiątych, gdy «Grupa Nowojorska» redagowała rocznik literacki «Nowe Poezje» (1959-1971) oraz gdy komunikowała się z emigracją poprzez indywidualne tomiki poezji.

Motywy sakralne w poezji «Grupy Nowojorskiej» stanowią jeden z ważnych elementów twórczości i wydają się ogniwem łączącym ukraińską tradycję literacką w jedną całość. Wyrastają one z doświadczenia związanego z cerkwią, religijnością wyniesioną z domu, czy też nawiązują do przebogatej tradycji modlitwy w skarbicy chrześcijaństwa ukraińskiego. Emigracyjne losy nowojorczyków zaostriły osobiste wyznania dotyczące wiary i nadały osobistej modlitwie tajemnicy literackiej. Jest to bezsprzecznie modlitwa indywidualna, o intymnych poetyckich rysach, pisana jako wewnętrzna odpowiedź na nurtujące problemy epoki, takie jak tułaczka, wygnanie, emigracja czy cumowanie w nowych warunkach życia.

Niezwykłe burzliwy okres 1959–1971 wypełniony był wyteżoną pracą literacką, a w niej międzyosobowym dialogiem ze Stwórcą. Dla grupy, kluczem poezji religijnej było wykorzystanie podstawowych właściwości sztuki współczesnej. Kształt dzieła miał cechy indywidualne i nie naśladował tradycyjnej formy modlitwy serca. Stąd motywy sakralne miały osobisty wymiar. Sfera etyczna zazębiała się z estetyką oraz nurtami poezji amerykańskiej, hiszpańskiej, portugalskiej czy latynoamerykańskiej – wszędzie tam, gdzie mieszkali członkowie grupy.

Bohdan Bojczuk pisał we wstępie do antologii «Poza tradycji»: «Rzeczywistość poety zbudowana jest z indywidualnego świata. Jednakże poeci żyją, można powiedzieć, pod wspólnym niebem, oddychają jedyną atmosferą kulturalno-literacką, w określonych czasem ramach historycznych z konkretnymi ludźmi epoki. I to właśnie pozwala na postawienie ogólnych i umownych wyznaczników w literaturze» [2, s. 3.].

Dla «Grupy Nowojorskiej» mimo takich wyznaczników, jak «wspólne niebo» nad atmosferą kulturalno-literacką, nie było gotowego języka poetyckiego, mówiącego o sprawach wiary czy o sakralnym kodzie zapamiętanym z dzieciństwa.

Gdyby przeprowadzić wektorowy podział «Grupy Nowojorskiej» co do motywów sakralnych w ich twórczości, to na początku tej skali znaleźliby się Wira Wowk i Bohdan Bojczuk, a na jej końcu Jurij Tarnawski. Pozostali członkowie grupy sytuowaliby się pośrodku, bez wyraźnych motywów sakralnych czy religijnych. Wira Wowk po wyjeździe do Brazylii wykładała przez szereg lat na Katolickim Uniwersytecie Świętej Urszuli w Rio de Janeiro, co pozostawiło głęboki ślad na jej twórczości poetyckiej oraz jej kontaktach intelektualnych z katolicką inteligencją Brazylii. Antropocentryzm aksjologiczny poetki przejęła z tradycji religijnej greckokatolickiej, gdzie człowiek uznawany był za wartość najwyższą, Tradycję tę Wira Wowk łączyła z religijnością portugalsko-brazylijską Ameryki Południowej i rytмами cywilizacji Rio de Janeiro, gdzie eschatologię traktującą o ostatecznym przeznaczeniu człowieka przesłaniał kolonialny realizm oraz symbolizm nawiązujący do «radosnej twórczości» potocznego języka Brazylijczyków. Wśród tomików o wyraźnej dominacji inspiracjami religijnymi należy wymienić zbiorek «Lubowni łysty kniażny Weroniki» z 1967 roku i «Kappa Chresta» z 1968. Wśród innych form wypowiedzi literackiej – prozę «Światy haj» (1983), «Karnawał» (1986), dramaty: «Śmieszny Święty» (1968) «Ikonostas Ukrainy» (1988, 1991), «Zymowe dijstwo» (1994), «Wesniane dijstwo» (1995) oraz dwa tomiki wierszy «Piwni z Barselosza» i «Majiwka dla Bohorodyci Koraliw», oba wydane w 2004 roku [6, c. 6–8.].

Doświadczenie religijne Wiry Wowk wyrastało więc z kilku kręgów kulturowych, a «ukraińskość» liryki była jednym z elementów jej twórczości wśród większej wypowiedzi autorskiej. Ze zrozumiałych względów Iwan Fizer zawęził ocenę twórczości o cechach religijnych Wiry Wowk do «Ikonostasu Ukrainy», gdy pisał: «W 1988 r. Wira Wowk tworzy «Ikonostas Ukrainy» – zikongrafizowane wybrzeże Ukrainy w jej mityczno-religijnej postaci. Język utworu – modlitewno-święteczny, bliski folklorowi oraz gatunkiem literackim, takim jak dumy, lamenty, śpiewy cerkiewne, kołędy. Tematyka niniejszego utworu to tragiczna dola Ukrainy i jej ludu [...]. Tekstualna bliskość «Ikonostasu» do twórczości ludowej czyni go charakterystycznym utworem wśród dziesięciu zbiorów poetyckich Wiry Wowk» [4, 11-38.].

Wiele wierszy poetki współbrzmia z głównymi nurtami poezji brazylijskiej, co nie utrudnia recepcji jej poezji i otwiera przed Wirą Wowk znacznie większe możliwości wypowiedzi literackiej.

Sięgając do ukraińskiej tradycji poetki nawiązała do tych nurtów w poezji brazylijskiej, w których wyraźnie pobrzmiewa myśl realizmu magicznego

Joana Guinaraesa Rosa oraz innych pisarzy brazylijskich podejmujących w swojej twórczości tematy religijne, bliskie ze względów formalno-estetycznych Wirze Wowk [11, c. 414–418.].

W tomiku «Kappa Chresta» poetka wyraźnie nawiązuje do najwyższego wzniesienia nad Rio de Janeiro szczytu Corcovado i stojącej na nim ogromnej statui Chrystusa Zbawiciela (Cristo Redentor) przedstawionego w geście czuwania i opieki nad mieszkańcami miasta i przybyszami z dalekich stron. Chrystusa Zbawiciela z Rio de Janeiro poetka porównuje do wielkiej dzwonnicy Iwana Szedela w Ławrze Kijowsko-Pieczerskiej dominującej nad Kijowem, symboliczną i realną stolicą Ukrainy. W obu tych dziełach Wira Wowk widzi oznaki opatrnościowe, ręce Chrystusa rozpostarte nad ziemią brazylijską i odgłosy dzwonów z dzwonnicy głównego klasztoru Ukrainy przypominają osobiste przeżycie Boga w jego wymiarze tajemnicy i uczestnictwa w niej człowieka.

W przedmowie do wierszy zebranych «Poezji» z 2000 r. Mychajłyna Kociubyńska pisała: «Świat sakralny Wiry Wowk zawiera aurę i „zapach” przeszłości, gdzie mity i chrześcijaństwo mieszają się ze sobą oraz współlistnieją jak kolorowa mozaika kultur. Obok siebie: «bogowie mitologiczni, bohaterowie literaccy i chrześcijańscy święci» [6, c. 6–8.].

Według Mychajłyny Kociubyńskiej, chrześcijaństwo w twórczości Wiry Wowk przedstawione jest poprzez budowle sakralne, poprzez obrazy religijne El Greco z Toledo, katedry brazylijskie, ale również poprzez symbolikę chrześcijańską na Huculszczyźnie, gdzie poetka spędziła dzieciństwo. Do tych szczegółów należałoby dodać modlitwy zawarte w tomiku «Majiwka dla Bohorodyci Koraliw» i «Piwni z Barsełosza» wydane w 2004 r. z wyraźnym kodem eschatologicznym i zwyczajną codziennością pielgrzymą, modlącego się przed prastarym obrazem Maryi, ubranej w sukienkę wotywną z koralu, w sanktuarium w Antonio Olito.

Bohater liryczny wierszy Wiry Wowk z tomiku «Majiwka dla Bohorodyci Koraliw», otoczony jest rozmodlonymi pielgrzymami, którzy zanoszą swoje prośby do cudownego obrazu. Szczera modlitwa i nadzieja graniczą z samotną skargą emigrantki wydziedziczonej z przeszłości i bezdomnej na wielkim wirażu świata, która również modli się przed ikoną Bogurodzicy w Antonio Olito w Paranie, wśród tłumu obcych jej pątników.

W gronie członków «Grupy Nowojorskiej» Wira Wowk jako jedyna wyrażała «osobiste przeżycia» w liryce religijnej. Jej motywy sakralne są różnorodne, wieloaspektowe, przeplatają się w nich «własna wiara» wyniesiona z domu rodzinnego oraz doświadczenie religijne nabyte wśród współmieszkańców Rio de Janeiro, Brazylijczyków głęboko tkwiących w dogmatach religijnych chrześcijaństwa. Stąd u Wiry Wowk dostojne prawdy filozoficzno-moralne Kościoła mogą graniczyć z potocznym słowem czy

pobożnością ludową. Ludowe huculskie modlitwy w wierszu «Prydorożona kapytuczka» licują z surowością apokaliptycznych ballad z tomiku «Kappa Chresta» [6, c. 6–8].

Mimo pozornej prostoty wierszy, język poezji Wiry Wowk nie jest łatwy, a jej wypowiedzi w sprawach wiary, sacrum czy religii dotyczą Boga, który jest stwórcy idealnego świata, do którego ludzkość posyła swoje westchnienia i nadzieje. Jest to Bóg, który pozwala przezwyciężyć «ciemność istnienia» nędzy oraz rzeczywistości ludzkiej.

Motywy sakralne w twórczości Bohdana Bojczuka to głębokie rozważania oparte na zdarzeniach życiowych. Kierowane są do z określonego odbiorcy, dla którego sfera sacrum zajmuje ważne miejsce. Poeta poddaje sakralizacji symboliczne doświadczenia dzieciństwa, takie jak ruiny starego klasztoru na Kurkowej Górze w Buczaczu, gdzie poeta chował się przed hitlerowcami, zawarte w poemacie «Lubow w trioch czasach», czy parafrazę podróży apostołów z Chrystusem do Emaus w poemacie «Podoroż z Uczytelem». Bohater utworów, podążając za Nauczycielem, przeżywa wędrówkę emigranta, poniewierkę wygnańca, któremu towarzyszy modlitwa kierowana ku Bogu, granicząca z żarliwą osobistą refleksją. Powtarzające się pytanie, dlaczego tak Bóg doświadcza człowieka, rodzi refleksję moralnego wyznania krzywdy przed Nauczycielem, lamentu i bezgranicznej wiary w Jego miłość do człowieka.

W poemacie «Podoroż z Uczytelem», Bohdan Bojczuk przeciwstawia światło ciemności. Tą ciemnością jest ziemski ludzki los, targany rozpadem, nicością i wiecznym zmaganiem z czasem. Światłem jest dobroć Boga wobec człowieka poniżonego i osamotnionego. Rozmowa prowadzona z Nauczycielem ma odwrócić zagrożenia i arbitralne zmiany, którym podlega człowiek [9, c. 126–141].

Poemat Bohdana Bojczuka to niewątpliwie najgłębsza forma wypowiedzi sakralnej poety jako strategii twórczej. Tutaj również, podobnie jak w twórczości Wiry Wowk i Emmy Andijewskiej, następuje realizacja najistotniejszych dla twórcy postaw duchowych. Akcja utworu dzieje się w znajomej przestrzeni rodzinnego pejzażu, a metafizyczne problemy oscylują między krajobrazem biblijnym i wspomnieniem przestrzeni cerkiewnej zapamiętanej z dzieciństwa.

Opis znajomego krajobrazu, w którym motywy sakralne wypełniają wspomnienia, uśmierza ból wygnania i koi zwątpienia duszy. Doświadczenie historyczne oraz obciążenie epoką, w której przyszło żyć poecie, rekompensuje głęboka wiara w dar życia, który przynosi Nauczyciel pod postaciami przeistoczenia. Darowane ciało i krew to zabezpieczenie przed podróżą ku wieczności, do której zmierza ludzkość. Utwór jest rodzajem apostrofy, gdzie motywy sakralne utożsamiane są z wartościami najwyższymi.

Do refleksji zawartej w poemacie «Podoroż z Uczytelem», Bohdan Bojczuk powrócił w 1991 r. krótkim utworem «Chrystos», który stał się wstępem do «Modlitwy», jako wypowiedzi osobistej skierowanej do Boga po 1991 r., gdy poeta odwiedził Ukrainę po raz pierwszy od wojennej tułaczki i emigracji w 1944 roku [1, c. 74–75].

Skłonność do mitologizacji świata to ważna cecha liryki Bohdana Bojczuka, niezwykle metafory oraz zaskakujące porównania zawarte w utworze «Chrystos», ukazują obecność tajemnicy determinacyjnej w twórczości poety. Bohater liryczny porusza się w trudnym kodzie istnienia. Krzyż to refleksja poetycka, która go zatrważa i napawa metafizyczną głębią.

Utwory z cyklu «Modlitwy», napisane w podobnej tonacji, jakby wyrastają z prapoczątku wiersza «Chrystos», a ponieważ są dedykowane ojcu poety, łatwo zrozumieć ich klucz znaczeniowy. Powstały jako reakcja na odwiedzenie grobu w 1989 r., kiedy poeta po raz pierwszy odwiedził strony rodzinne i był na cmentarzu w Bertnykach, gdzie są pochowani jego rodzice. Utwory «Modlitwy», to charakterystyczne dla Bohdana Bojczuka refleksje o przemijaniu napisane «jednym tchem» bez określonej wiedzy rozumowej. Adresatem jest miłosierny Bóg, do którego poeta kieruje swój monolog liryczny – wyrażony jako prośba [1, c. 88].

W utworze poeta zastosował liczne środki artystyczne, metafory, oratoryjność, a także porównania. Jednocześnie zawarł głębię modlitwy, jej nawiązanie do tradycji ukraińskiej, zaczerpniętej z doświadczenia wziętego z bizantyjskiej tradycji cerkiewnej. Żywotność tej tradycji na progu każdej epoki, a w tym wypadku poszukiwań formalnych i wielkiego eksperymentu twórczego, którego doświadczył Bohdan Bojczuk, świadczy o tym, jak kurczowo (w pozytywnym sensie) trzymał się on własnej tożsamości kulturowej. Motywy sakralne stały się środkiem wyrazu podtrzymującym tradycję literacką oraz uwypuklającym wzory rozwiązań ideowo-artystycznych. Ich żywotność w przypadku «Modlitw», polega na dyskretnym nawiązaniu do toposu archetypicznego i przetransponowania go w obszar własnej twórczości literackiej. Marija Rewakowycz w antologii «Piwstolittja napiwtyszi» podkreśla: «Bohater liryczny Bohdana Bojczuka, jest uwikłany w codzienność czasu, samotny i wąpiący, ale swoje nadzieje kieruje ku Bogu, powierza mu najskrytsze myśli oraz największe własne czyny» [7, c. 34].

Afirmacja religijna towarzysząca «Modlitwom», graniczy z heraklitemskim przemijaniem, któremu może przeciwstawić się modlitwą, którą człowiek kieruje ku Bogu, posiadającemu dar widzenia nie tylko małych człowieczych uczynków, ale i kosmicznej przestrzeni.

Emma Andijewska do motywów sakralnych nawiązała w cyklu wierszy «Spokusy Swiatioho Antonija», drukowanym w tomiku o tym samym tytule w 1985 roku. Jest to najpoważniejsza wypowiedź poetki na tematy wiary oraz

rozumienia przez nią indywidualnego sacrum. Na wymowną treść tego cyklu zwrócił uwagę Ołeksandr Astafjew, upatrując w nim prywatnej modlitwy poetki [1., c. 48–52].

Poetka opisuje w formie nierymowanego sonetu kuszenie św. Antoniego Pustelnika żyjącego ok. 251–356 r., eremity i ascety, którego ideał życia monastycznego przyciągał licznych uczniów i naśladowców. Autorka wybierała te momenty z życia świętego, które mówią o kuszeniu go przez siły nieczyste i o jego żarliwej modlitwie do Boga. W cyklu wierszy obraz świętego pustelnika przenika się ze św. Antonim Peczerskim z ziemi kijowskiej, mnichem żyjącym w 983–1073, który poznał życie monastyczne w Grecji i przeniósł je do państwa Włodzimierza Wielkiego, zakładając zgromadzenie zakonne Ławrę Kijowsko-Peczerską. Jako pustelnik i asceta św. Antoni Peczerski także doznawał kuszenia i walczył żarliwą modlitwą ze złymi mocami [5, c. 216–223].

Narracja utworów Emmy Andijewskiej to wartko płynąca opowieść personifikacyjna. Bohater liryczny walczy ze swoimi słabościami ciała i ducha. Jego alegoryczne modlitwy oddalają złe moce i dają ukojenie duszy. Szatan wyposażony jest w niezwykłą moc kusiciela, dlatego tylko głęboka modlitwa serca jest w stanie go przezwyciężyć. Jego fizyczne cechy to podszepty, wyśmiewanie absolutu, kuszenie świętego, by skierować go na złą i przepastną drogę [1, c. 49–50].

Wiersz ma rodzaj narracji personalnej, bohater liryczny opisuje zdarzenie kuszenia go przez pryzmat własnej świadomości, przeżywanych snów i scen nocnych zdarzeń. Dynamika narracji niepozbawiona jest tutaj elementów demonologii ukraińskiej. Świat kuszonego świętego przez szatana przepełniony jest rodzimą etnokulturą i wierzeniami w moc diabłów rodem znad Dniepru. Bieg narracji jest wartki i zaskakujący, św. Antoni osaczony przez złe moce o cechach głęboko tkwiących w świadomości ludowej oraz w doświadczeniu literatury zaczerpniętym z teologii Hryhorija Skoworody i ukraińskiej tradycji filozoficznej XVII i XVIII w., nie może pokonać szatana.

Refleksja filozoficzna Emmy Andijewskiej skierowana do Boga mówi o eschatologicznej więzi podmiotu lirycznego ze Stwórcą. Jest to ważne osiągnięcie literackie autorki, a poprzez sonet – trudną formą wypowiedzi – kunsztowne zagłębienie poetyckie w obrębie «Grupy Nowojorskiej» [5, c. 216–223].

Dla Patrycji Kyłyny motywy sakralne dotyczą elementów mitologicznych. Interesowały one poetkę zwłaszcza w okresie pobytu w Hiszpanii, gdzie powstał jej tomik poetycki «Rożewi mista» (1969). Poetka opisuje w nim swoje osobiste wrażenia z podróży po Hiszpanii, budowle sakralne, kościoły, obrazy o treści religijnej, które oglądała w Muzeum Prado w Madrycie. Sposób narracji przypomina próbę skupienia, osobistej modlitwy, monologu

składającego się z zachwytu religią, gdzie Stwórca jest obecny w każdym dziele sztuki [9, c. 126–141].

Bohdan Rubczak, opisując motywy religijne, ograniczył się do wspomnień z dzieciństwa. W wierszu «Oswita swiatoho Franciska», konstruował fabułę, w której dociekał, jak przebiegało życie św. Franciszka na tle rozterek, rekonstruował epokę w której żył święty oraz starał się wydobyć znaczące oksymorony, które przeciwstawiałyby sobie sprzeczności pojęciowe sacrum i potoku codzienności [1, c. 173–174].

W utworach «Swiatyj Awhustyn» i «Hetsymań», poeta zwracał się do religii jako dążenia ku Absolutowi, podkreślając humanistyczną istotę człowieczeństwa. Zastanawiał się nad działaniami św. Augustyna w obrębie kościoła oraz roli, jaką wypełniał Ogród Oliwny w dziejach zbawienia. Dla poety w Ogrodzie Oliwnym działy się rzeczy o treści ponadczasowej.

Poetyka utworu Bohdana Rubczaka opierała się na charakterystycznej oszczędności obrazów zaczerpniętych z Biblii, a treść wyraźnie naśladowała to, co przekazali ewangelicści o modlitwie Chrystusa w Ogrójcu. Utwór był próbą eliptycznego nawiązania do suplikacji błagalnej o uchronienie Chrystusa przed męczeńską śmiercią. Ostatni wers «najbliższa kara Hospoda – pokara», czyni wypowiedź poetycką bardziej pojemną, podwaja bliską synonimiczność słów «kara-pokara» (ofiarowanie siebie, kara – za grzechy świata, pokara – dobrowolne pójście na śmierć, by zbawić świat). Choć w twórczości Bohdana Rubczaka motywy sakralne zajmują marginalną część, jego głos w tej kwestii wydaje się ważny.

Natomiast w twórczości Żeni Wasylkiwskiej, Jurija Tamawskiego, Jurija Kołomyjcia, Marka Carynnyka, Ołeha Kowerki i późniejszych członków «Grupy Nowojorskiej» Romana Babowała i Mariji Rewakowycz motywy sakralne znajdują się jakby na marginesie. Bohdan Bojczuk pisał: «Charakterystyczny dla nich intelektualny niepokój czy nawet intelektem kontrolowany proces twórczy nie wpływał na rozwijanie wątków religijnych» [2, c. 45].

W przypadku poezji Jurija Tamawskiego, gdzie forma wypowiedzi literackiej zamknięta była w surrealizmie, motywy sakralne nie mają jakby miejsca, chociaż nie jest wykluczone, że za metaforą instrumentalnej abstrakcji kryją się symbole religijne, czy modlitwy odnoszące się do potęgi Boga w dziejach ludzkości. Stwórca ukazany w poemacie «U ra na», chociaż pozbawiony jest wyraźnej obecności, jednakże kieruje indywidualnym losem człowieka oraz Ukrainy [9, c. 126–141].

Podsumowując – należy stwierdzić, że «Grupa Nowojorska» rozwijając motywy sakralne, nie oderwała ich od religijnej tradycji cerkiewnej oraz od rodzimej kultury. Raczej pogłębiła symbolikę teologiczną poprzez wprowadzenie doświadczeń zdobytych w emigracyjnych tyglach kulturowych.

Aby wyrazić ekspresję słowa, przetwarzano również obce wzory, wprowadzając do ukraińskiego dorobku literackiego pojęcia dotąd nieznane, zwłaszcza z kultur i literatur, z którymi Ukraina nie miała bezpośredniej styczności, takie jak pragmatyzm protestantyzmu, kolonialne chrześcijaństwo w Ameryce Południowej czy kontakty teologiczne z emigracyjnymi Cerkwiami ukraińskimi: prawosławną i greckokatolicką [8, c. 102–101].

Rozwinięto pojęcie sacrum na rodzinnym ukraińskim podłożu w opozycji do oficjalnej literatury w Ojczyźnie, gdzie ze względu na cenzurę sowiecką nie było miejsca na motywy sakralne. Odświeżono akademicką myśl poetów barokowych związanych z teologią prawosławną lub będących biskupami w cerkwi: Łazara Baranowycza, Iwana Welyczkowskiego, Dmytra Tuptały oraz innych, których większość utworów dotyczyła motywów sakralnych. Siegnięto również do intermediów z XVII i XVIII wieku oraz filozofii Hryhorija Skovorody, ale widzianej poprzez rodzime ukraińskie pierwiastki religijne (Wira Wowk – mity huculskie), przetwarzając zdobycze przeszłości na gruncie nurtów, w których tworzyli nowojorczyzy [9, c. 126–141].

Tworząc w oderwaniu od Ukrainy, jej języka, cerkwi, kultury i literatury sięgnięto po doświadczenia wyniesione z domu rodzinnego. Wspomnieniom zapamiętanym z dzieciństwa nadano fikcji literackiej. Zmitologizowano uczestnictwo w obrzędach cerkiewnych, liturgii bożonarodzeniowej czy wielkanocnej dodano dyskursu literackiego. Dotyczy to zwłaszcza twórczości Wiry Wowk i Bohdana Bojczuka, którzy okres emigracyjny rozpoczynali jako najstarsi członkowie spośród «Grupy Nowojorskiej».

BIBLIOGRAFIA

1. Поети «Нью-Йоркської групи»: Антологія / упоряд. текстів О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового; передм. О. Г. Астаф'єва. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. – 288 с.
2. Поза традиції: Антологія української поезії у діаспорі / упоряд.: Б. Бойчук – Київ; Торонто; Едмонтон; Оттава, 1993. – 864 с.
3. Координати: Антологія сучасної української поезії на Заході: В 2 т. Т. 1 / вступ. ст. І. Фізера; упоряд. Б. Бойчук, Б. Рубчак – Мюнхен: Сучасність, 1969. – XXXII, 365 с.
4. *Фізер І.* Інтер'ю з членами «Нью-Йоркської групи» / Іван Фізер. – Сучасність – 1988. – № 10. – С. 11–38.
5. Гусар-Струк Д. Як читати поезії Емми Андієвської / Д. Гусар-Струк // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: В 3 т. Т. 3. / упоряд.: В. Яременко, Є. Федоренко – Київ: Рось, 1994. – С. 216–223.
6. Коцюбинська М. Метаморфози Віри Вовк / М. Коцюбинська // Поезії: [ред., впорядкув. текстів С. Майданська; авт. передм. М. Коцюбинська; іл. Г. Севрук] / Віра Вовк. – Київ: Родовід, 2000. – 421 с. – С. 6–8.
7. Півстоліття напівтиші: Антологія поезії «Нью-Йоркської групи» / упоряд. М. Ревакович. – Київ: Факт, 2006. – 376 с.
8. Ревакович М. Дещо про Нью-Йоркську групу / М. Ревакович // Світо-вид: літературно-мистецький журнал – 1996. – № 2 (23). – С. 102–110.
9. Ревакович М. Кризь іншу призму. Про феномен і поезію Нью-Йоркської групи / М. Ревакович // Нью-Йоркська група. Антологія поезії, прози та есеїстики / упоряд. Ревакович, В. Габор. – Львів: ЛА «Піраміда», 2012. – 400 с. – (Серія «Приватна колекція»). – С. 126–141.
10. Вовк В. Спогади: [передм. Івана Дзюби] / Віра Вовк. – Київ: Родовід, 2003. – 453 с.: іл.
11. Нью-Йоркська група. Антологія поезії, прози та есеїстики / упоряд. М. Ревакович, В. Габор. – Львів: ЛА «Піраміда», 2012. – 400 с. – (Серія «Приватна колекція»).

REFERENCES

1. Astafyev, O.H. and Dnistroyvi A.O. (Comp.). (2003), *Poety New-York Group: Antologiiia [Poeziiia Niu-Yorkskoi grupy]*, Vesta-Ranok, Kharkiv, 288 p. (in Ukrainian).
2. Boichuk, B (Comp.). (1993), *Beyond Tradition: Anthology of Ukrainian poetry in the diaspora [Poza tradytsii: Antologiiia ukrainskoi poezii v diaspori]*, Kyiv, Toronto, Edmonton, Ottawa, 864 p. (in Ukrainian).
3. Boichuk, B. and Rubchak, B. (Comp.). (1969), *Coordinates: Anthology of modern Ukrainian poetry in the West: In Vols. 2. Vol. 1 [Koordynaty: Antologiiia suchasnoi ukrainskoi poezii na Zakhodi v 2 t. T. 2]*, Suchasnist', Myunkhen, XXXI, 365 p. (in Ukrainian).
4. Fizer, I. (1988), "Interviews with members of the 'New York group'" ["Interviu z chlenamy Niu-Yorkskoi grupy"], *Suchasnist*, 1988, No 10, pp. 11–38.
5. Husar-Struk, D. (1994), "How to read poetry Emma Andriyevska", *Ukrainian Word Anthology of Ukrainian literature and literary criticism of the 20th century: In 3 vols. Vol. 3* ["Yak chytaty poezii Emmy Andriyevskoi", *Ukrainske slovo: khrestomatiia ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky v 3 t. T.3*], Ros, Kyiv, pp. 216–223. (in Ukrainian).
6. Kotsiubynska, M. (2002), "Metamorphosis Vira Vovk", *Vovk, V. Poetry*, ["Metamorfozy Viry Vovk", *Vovk, V., Poezii*], Rodovid, Kyiv, pp. 6-8. (in Ukrainian).
7. Revakovich, M. (Comp.). (2006), *Half a century of silence: poetry anthology "New-York Group"* [*Pivstolittia napivtyshy: antologiiia Niu-Yorkskoi grupy*], Fakt, Kyiv, 376 p. (in Ukrainian).
8. Revakovich, M. (1996) "Something about the 'New-York Group'" [Deshcho pro Niu-Yorksku grupu], *Svito-vyd: literaturno-mystetskyi zhurnal*, 1996, No. 2 (23), pp. 102-110.
9. Revakovich, M. and Gabor, V. (Comp.). (2012), "Through another prism. On the phenomenon and the poetry of the New-York group" *New-York group. Anthology of poetry, prose and essays [Kriz inshu pryzmu. Pro fenomen i poeziiu Niu-Yorkskoi grupy. Niu-Yorkska grupa. Antologiiia poezii, prozy ta eseiistyky]*, Piramida, Lviv, 400 p. (in Ukrainian).
10. Revakovich, M. and Gabor, V. (Comp.). (2012), *New York group. Anthology of poetry, prose and essays [Niu-Yorkska grupa. Antologiiia poezii, prozy ta eseiistyky]*, Piramida, Lviv, 400 p. (in Ukrainian).
11. Vovk, V. (2003), *Memories [Spogady]*, Rodovid, Kyiv, 453 p. (in Ukrainian).

ЖАНР СЛОВ'ЯНСЬКОГО ФЕНТЕЗИ: ВОЛОДИМИР АРСЕНЬ «БІСОВА ДУША, АБО ЗАКЛЯТИЙ СКАРБ»

Соломія Хороб

Аспірант,

Кафедра української літератури,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (УКРАЇНА),

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,

e-mail: khorob@ukr.net

UDC: 82-312.9:82343

РЕФЕРАТ

Мета. Дослідити жанр слов'янського фентезі та особливості його побутування у межах сучасної української літератури. *Дослідницька методика.* Здійснений аналіз опирається на філологічний метод, а також використано інтерпретаційні підходи герменевтичного (власне розуміння і тлумачення художнього тексту), компаративного (порівняння